

➤ Mitä ikääntyneiden kulttuuripalveluilla tarkoitetaan? Käsitteiden analyysiä

Mari Aholainen

Yhteiskuntatieteiden ja filosofian laitos (kulttuuripolitiikka), Jyväskylän yliopisto

Ikääntyneiden kulttuuripalvelut ymmärretään usein konkreettisten toimintojen ja niitä perustelevien hyvinvointivaikutusten näkökulmasta. Ikääntyneiden kulttuuripalveluiden merkitykset rakentuvat kuitenkin monipuolisemmin erilaisista yhteiskunnallisista tekijöistä. On havaittavissa, että ikääntyneiden kulttuuripalveluita kuvaava käsitteistö on murroksessa ja uusiutuessaan heijastelee erilaisia kosketuspintoja, joiden vaikutuspiirissä uusiutuminen tapahtuu. Tässä artikkelissa tutkitaan Opetus- ja kulttuuriministeriön sekä Sosiaali- ja terveystieteiden ministeriön kahdeksastatoista asiakirjasta vuosilta 2010–2017, kuinka ikääntyneiden kulttuuripalveluita kuvaava käsitteistö jäsentyy niitä kuvaaviksi merkityksiksi. Analyysin tuloksena ikääntyneiden kulttuuripalvelut muodostavat neljä käyttöaluetta: rakenteellisuuteen ja suunnitelmallisuuteen pyrkivä käyttöalue, ihmis- ja asiakaskeskeinen käyttöalue, asiantuntijuuden käyttöalue sekä yhteiskunnallinen käyttöalue. Hyvinvointiperusteinen kulttuuripolitiikka sekä uusliberaaliin ajatteluun liittyvät, ikääntyneiden yksilöllisyyttä ja kulttuurisia valintoja korostavat näkökulmat ovat luoneet merkitysalustoja 2010-luvun ikääntyneiden kulttuuripalveluille. Merkitykset tiivistyvät arvoihin ja kulttuuriin oikeuksiin samalla kun taiteilijoiden työllistyminen sekä taiteen ja kulttuurin hyvinvointi- ja terveysvaikutukset korostuvat.

Johdanto

Kulttuurikehityksen vuosikymmeneltä 2010-luvulle

Ikääntyneille suunnatut kulttuuripalvelut ovat yhä vahvemmin ja näkyvämmiin osa julkisia palveluita sekä hoito- ja hoivatyötä. Taide ja kulttuuri nähdään osana perusarkea, johon kaikenikäisillä fyysisistä, psyykkisistä, sosiaalisista tai muista olosuhteista riippumatta on oikeus

(Lehikoinen & Vanhanen 2017, 8). Taiteen, kulttuurin ja hyvinvoinnin yhteen kietoutumisen taustavaikuttimena Suomessa on pidetty YK:n kulttuurikehityksen vuosikymmentä (1988–1997) ja sen tuloksena syntynyttä *Arts in Hospital* -hanketta, jossa pyrittiin tuomaan taide ja kulttuuritoiminta osaksi sairaaloissa ja hoitolaitoksissa olevien ihmisten arkielämää (Liikanen 2003, 13). Tämänhetkisen kulttuuripolitiikan keskeiseksi osaksi on muodostunut

hyvinvointidiskurssi, jossa keskustellaan taiteen ja kulttuurin vaikutuksista hyvinvointiin ja terveyteen. Diskurssia pohjustavat keskustelut alkoivat *Arts in Hospital* -hankkeen jälkeisen lyhyen suvantovaiheen loputtua vahvistua uudelleen 2010-luvulla, vaikka taiteesta kulttuurista ja hyvinvoinnista keskusteltiin toki myös 2000-luvulla. (ks. esim. Liikanen 2010; von Brandenburg 2008; Bardy, Haapalainen & Korhonen 2007.)

Uusliberaalin anglo-amerikkalaisen ajattelun mukaisesti kulttuuripolitiikan tarkastelu markkinoiden ja siihen liittyvien käsitteiden kautta sai Suomessakin tilaa 1990-luvulta lähtien. Keskeisiä käsitteitä olivat ”kuluttajuus” ja ”yksityistäminen”. Näin siitäkin huolimatta, että valtaosa suomalaisesta taiteesta ja kulttuurista oli ja on edelleen julkisesti rahoitettua (Häyrynen 2013). Tässä tutkimuksessa uusliberaalilla ajattelulla tarkoitetaan suomalaisessa kontekstissa pohjoismaista ”sosiaalidemokraattista” tulkintaa käsitteestä (McGuigan 2016, 13–19), missä valtiolla on suurempi rooli markkinoiden rinnalla kuin puhtaammin markkinaohjautuvissa yhteiskunnissa. Uusliberaalin käsite on itsessään hyvin käytetty ja jopa kulunut. Korvaavaa ilmaisua, joka tarjoaisi ajanmukaisemman mutta yhtä tunnistettavan tulkinnan kansalaisten, talouden ja yhteiskunnan entistä moni-ilmeisimmistä prosesseista, ei ole käsitteen haastamisesta huolimatta syntynyt. (ks. esim. Harisalo 2010.)

Opetus ja kulttuuriministeriö sekä Sosiaali- ja terveysministeriö ovat tällä vuosikymmenellä yhdessä resursoineet ja ohjanneet kulttuurisia hyvinvointipalveluita, joiden osaksi myös ikääntyneiden kulttuuripalvelut lukeutuvat. Sipilän hallituskaudella vuosina 2015–2019 ikääntyneiden kulttuuripalveluita kehitettiin osana ”Taiteen prosenttiperiaatteen laajentaminen” -kärkihanketta. Tavoitteena oli lisätä eri taiteenalojen ja kulttuurin tarjontaa sosiaali- ja terveydenhuollon hoito- ja asiakastyössä. Joulukuussa 2018 ministerit Saarikko ja Terho antoivat suosituksen taiteen ja kulttuurin saataavuuden ja saavutettavuuden parantamiseksi so-

siaali- ja terveydenhuollossa. Suosituksen tavoitteena on vahvistaa terveyden ja hyvinvoinnin edistämistä taiteen keinoin kaikissa väestöryhmissä, myös ikääntyneillä. Kehitystä kuvaa edelleen Terveyden ja hyvinvoinnin laitoksen terveyden edistämisen määräraahaku keväällä 2019, jolloin hakuteemojen joukossa oli ensimmäistä kertaa mukana kulttuurihyvinvointitoiminnan vahvistaminen.

Käsitteistöllä on merkitystä

Kulttuurinen vanhustyö, yksi ikääntyneiden kulttuuripalveluita kuvaavista käsitteistä, asetti itselleen 2010-luvun alussa tavoitteen uudistaa näkemystä ikääntyneiden kulttuuripalveluista (Lehtovirta 2010, 26–27). Implisiittisesti tämä kertoo, että jokin edeltäneessä tavassa ymmärtää ikääntyneiden kulttuuripalveluita tarvitsee muutosta. Kysymys on kuitenkin laajemmasta ja holistisemmasta uudistusyrityksestä vanhustyössä kuin vain yhden käsitteen uusiutumista. Enemmänkin kysymys on ikääntyneiden kulttuuripalveluiden moniulotteisesta hahmottamisesta osana yhteiskunnan rakenteita (Lehtovirta 2010, 26).

Tässä artikkelissa tarkastellaan kuinka hyvinvointidiskurssin tuottamat ikääntyneiden kulttuuripalveluita kuvaavat käsitteet jäsenyivät käsitteistöksi. Hyvinvointidiskurssilla tarkoitetaan tässä artikkelissa julkishallinnon tuottamia keskusteluja, joiden tavoitteena on yksilön tai yhteisön hyvinvointi. Tässä tutkimuksessa ikääntyneiden kulttuuripalvelut on rajattu julkiselle sektorille, jossa kulttuuri-, sosiaali- ja terveyspalveluiden yhteistyönä tuotetaan ikääntyneille kohdennettuja kulttuuripalveluita.

Miksi on tärkeää tutkia mitä ikääntyneiden kulttuuripalveluilla tarkoitetaan? Ikääntyvien hoito ja palvelut ovat ensiksikin yhä keskeisempi osa sosiaali- ja terveyspolitiikkaa, sillä palveluita käyttävien ikäihmisten määrä on merkittävässä kasvussa. Vuonna 2012 vanhus-tenhuolloin kokonaismenoihin käytettiin lähes kolme miljardia euroa (Linnoosmaa 2014).

Lisäksi Suomen virallisen tilaston (2018) mukaan vuosien 2050–2060 välillä yli 64-vuotiaiden määrä kasvaa kolmasosaan kaikista suomalaisista. Tämä kohortti on tottunut käyttämään kulttuuripalveluita ja voidaan arvioida, että ikäluokan kasvun myötä erilaisten, ikääntyneille kohdennettujen kulttuuripalvelujen kysyntä kasvaa. Tähän kehitykseen liittyy myös hyvin paljon taiteen alan työmarkkinoihin liittyviä odotuksia (Ansio, Houni & Piispa 2018). Toiseksi, ikääntyneiden kulttuuripalveluita kuvaavien käsitteiden käyttö on tällä hetkellä hyvin väljää. On oivallinen hetki tutkia, kuinka ikääntyneiden kulttuuripalvelut ymmärretään osana kulttuurihyvinvointia, koska kulttuurin merkitystä osana ihmisen kokonaisyhyvinvointia korostetaan ja tutkitaan tällä hetkellä hyvin runsaasti (ks. esim. Lehikoinen & Vanhanen 2017).

Tutkimukseni aineistona ovat kahden palveluita ohjaavan ministeriön, Opetus- ja kulttuuriministeriön sekä Sosiaali- ja terveystieteiden ministeriön, asiakirjat vuosilta 2010–2017. Perusteena aineiston valinnalle on edellä kuvattu kehityskulku sekä se seikka, että asiakirjat määrittelevät, arvioivat ja ohjaavat kansallisella tasolla kulttuuri- ja sosiaali- ja terveystieteiden toimintaa. Poliittisia asiakirjat ovat myös julkisen vallan aikasidonnaisia omakuvia, joista voidaan muodostaa narratiivi. Poliittisten asiakirjojen narratiivinen luonne tuottaa ja toistaa kestäviä ja keskeisiä kulttuuripoliittisia lausumia kuten ”oikeus kulttuuriin ja taiteisiin”. Kestävien teemojen rinnalla asiakirjoista on samanaikaisesti kuitenkin myös mahdollista nostaa esiin ja arvioida uusia poliittisia ja yhteiskunnallisia ideoita (Häyrynen 2013), kuten ikääntyneiden kulttuuripalveluiden merkitystä ja sisältöjä.

Miksi taide ja kulttuuri ovat hyvinvoinnin keskiössä?

Taiteen ja kulttuurin julkisen rahoituksen perusteleminen on yhä tiukemmin kiinnittynyt kulttuuripolitiikassa hyvinvoinnin käsitteeseen, joka on ollut koko 2010-luvun lähes minkä ta-

hansa inhimillisen elämänalueen kanssa ope- roivan poliittis-hallinnollisen alueen yksi keskeisimpiä ja samalla kompleksisimpia käsitteitä. Käsitteen sisältöjä on määritelty hyvin eri tavoin. Näkökulmat vaihtelevat taloustieteestä, lääke- ja sosiaalitieteiden kautta filosofiaan (ks. esim. Niemi ym. 2017; Aaltio 2013, 51–77; Harisalo & Miettinen 2004, 36–42; Nussbaum & Sen 1993). On kuitenkin tiedostettu, että vakiintuneiden resurssipohjaisten ja objektiivisten hyvinvoinnin mittareiden, kuten esimerkiksi bruttokansantuotteen, rinnalle tarvitaan keinoja kuvata inhimillistä hyvinvointia monipuolisemmin (Weckroth 2013). Taide ja kulttuuri erottamattomana osana hyvää elämää liitetäänkin monella tapaa vahvaksi hyvinvoinnin osatekijäksi myös ikääntyneillä ihmisillä (Vella-Burrows 2016).

Miksi taidetta ja kulttuuria edistämään muotoutunut kulttuuripolitiikka on vahvasti kiinnittynyt vallitsevaan hyvinvointidiskurssiin? Kulttuuripolitiikka sinällään ja käsitteenä ei sisällä ennalta määrättyjä ideologioita, vaan se muotoutuu vuorovaikutuksessa muiden politiikkasektoreiden kanssa (Häyrynen 2013). Kysymys on yleisemmästä yhteiskunnallisesta tendenssistä, jossa hyvinvointi ja sen argumentaatio muuntuvat osaksi kulttuuripolitiikan diskurssia, jossa kulttuuripolitiikan on nähty korvautuvan sosiaalipolitiikalla (McGuigan 2016, 170).

Hyvinvointidiskurssissa taide- ja kulttuurikäsitys näyttäytyy usein instrumentaalisenä, jolloin taidetta ja kulttuuria perustellaan esimerkiksi taloudellisilla ja sosiaalisilla hyödyillä. Tässä tarkastelutavassa keskustellaan taiteen ja kulttuurin merkityksistä useammilta näkökannoilta kuin taiteen itseisarvoisen puhettavan kautta. Itseisarvoisella puhettavalla tarkoitetaan tässä yhteydessä näkökulmaa, jossa taide ja kulttuuri ovat perusarvoja, joiden merkitystä ei tarvitse perustella taiteen ulkopuolelta annetuilla tavoitteilla. Itseisarvoisen puhettava on kuitenkin niin kiinteä osa suomalaisen kulttuuripolitiikan perustaa, että se on alati löydettävissä aineistosta sekä hengen että kirjaimen ta-

solta. Käytännössä instrumentaali lähestymistapa ei sulje pois itseisarvoista kulttuurikäsitystä, vaan ne kietoutuvat toinen toisiinsa.

Kulttuuri- ja sosiaalipolitiikan kietoutuessa yhteen hyvinvointidiskurssi uusliberaaleine käsitteistöineen on kytkenyt politiikkoja toisiinsa. Kytkeytymistä on tukenut viime vuosien monin tavoin epämääräinen maakunta- ja sote-uudistus, joka toimi eräässä kohdin hyvin määritetysti: se sitoi kielellisesti hyvinvointia, yksilöä ja markkinoita yhdistäviä, uusliberaaliin ajatteluun liittyviä keskeisiä käsitteitä, kuten yksityistäminen, kilpailun lisääminen, valinnanvapaus ja henkilökohtainen budjetointi samaan keskusteluun. Taiteen ja kulttuurin vahvistuminen osaksi hyvinvointidiskurssia avasi uusia yhteyksiä kulttuuri- ja sosiaali- ja terveyspalveluiden välille maakunta- ja sote-uudistuksen valmistelussa. Esimerkiksi maakunnallisia kulttuurihyvinvointisuunnitelmia alettiin valmistella uutta maakuntahallintoa silmällä pitäen.

Kulttuurigerontologinen identiteetti-käsitys ja hyvinvointipainotteinen kulttuuripolitiikka

Kulttuurigerontologia, joka tutkii Ikääntymistä kulttuurisista näkökulmista, on vahvistunut 2000-luvulla omana kansainvälisenä tutkimusalanaan ja monet merkit viittaavat sen laajenevan edelleen (Koskinen 2016, 172). Taiteen ja kulttuurin lisääntyneen käytön osana ikääntyneiden hoitoa ja hoivaa voidaan nähdä kertovan tästä vahvistumisesta. Gerontologisessa ajattelussa sosiaalisen identiteetin merkitys on kasvanut: vanhuus ei kytkeydy aina välttämättä nuoruuden vastinpariksi (Gilleard & Higgs 2015, 30), vaan kysymykset esimerkiksi seksuaalisuudesta, etnisyydestä tai vammaisuudesta kuuluvat tämänhetkisiin ikääntymistä koskeviin keskusteluihin. Vanhuus käsitetäänkin nykyään yhtenä luonnollisena elämän- ja identiteettikehityksen vaiheena, josta ei poissuljeta mitään elämänsisältöjä, kuten taidetta ja kulttuuriakaan.

Kulttuurigerontologiselle tutkimukselle on tyypillistä käsitellä tutkittavaa kohdetta subjektiivisuuden ja identiteetin kautta (Twigg & Martin 2015; ks. myös Vakimo 2003). Myös kulttuurinen hyvinvointi pyritään nykyään määrittelemään usein yksilön kokemukseen perustuen, vaikkakin tällaisia tutkimusasetelmia on kritisoitu liian yksioikoisiksi (McGuigan 2016, 170). On kuitenkin muodostunut tarve saada monipuolisempaa tietoa hyvinvointiin liittyvistä tekijöistä mekaanisempien mittareiden, kuten terveystietojen, ohelle. Tätä tarvetta myötäilee käsitys yksilöllistyneestä ikääntymisestä, joka puolestaan erottelee ja tunnistaa yhä yksityiskohtaisempia kulttuurisia odotuksia. Huomiota kiinnitetään yhä hienojakoisempiin arjen kulttuurisuuden piirteisiin, jotka liittyvät identiteettien rakentumiseen, sosiaalistumiseen ja toiminnallisuuteen. (Pirnes & Tiihonen 2010, 205.) Esimerkiksi ikääntymisen liittyvät muutokset, kuten usein liikkumisen vaikeutuminen, suuntaavat kulttuurikokemuksia arkiin elinpiiriin. Tällöin rajoittuneestakin elinympäristöstä muodostuu ikääntyneen ihmisen kulttuurinen kokemusmaailma.

Vanhuuden identiteetti rakentuu myös ulkoapäin tulevien yhteiskunnallisten määritteilyjen kautta: Suomessa uusliberaalin suuntauksen (ks. esim. Patomäki 2007, 55; Häyrynen 2013, 154–155) myötä käyttöön otetut uuden julkishallinnon (NPM) ja myöhemmin -hallinnan (NPG) toimintatavat uudistivat markkinapainotteisuudellaan myös kieltä. Uuden julkishallinnon kieli aktiivisesta ja itsenäisestä vanhuudesta on tuottanut ja tuottaa käsitystä aktiivisesta yksilöstä, joka hallitsee itsensä ja koko sosiaalisen olemassaolonsa, mukaan lukien myös taide- ja kulttuuriharrastukset (Aho-sola & Henriksson 2016).

Uusliberaaliin ajatteluun sisältyvä yksilön vastuun korostuminen näkyy hyvinvointiin liittyvissä tutkimuksissa (ks. esim. Kansalaistutkimus 2018). Oman itsensä hallinnan eetos tuottaa käsitystä, jossa hyvinvointi on ainakin osittain omien valintojen summa. Tästä seurauksena itsehallinnan on nähty vastuuttavan ihmistä

huolehtimaan sairauksia ennaltaehkäisevistä toimenpiteistä itse. Tämä tarkoittaa myös, että yksilön elämäntapa sosiaalisine vuorovaikutussuhteineen kuuluu lääkinnällisen katseen, *medical gaze*, piiriin. (Rintala 2003, 34.) Kriittisen hyvinvointikeskustelun eräs kysymys onkin ollut, voiko taide muodostua instrumentaaliseksi suoritukseksi, jonka merkitys nähdään vain ennaltaehkäisevänä? Voivatko taide ja kulttuuri medikalisoitua hyvinvoinnin välttämättömyyksiä kaikille? Kysymykset ovat relevantteja, sillä taidetoiminnalla on osoitettu olevan positiivisia vaikutuksia ikääntyneiden hyvinvointiin (Malmivirta 2017, 47–58) sekä sairauksien ennaltaehkäisyyn ja niiden hidastumiseen (ks. esim. Pereira ym. 2018; King ym. 2019). Tätä yksilön vapaaehtoisen vastuuttamisen ilmiötä on kuvattu ”vapauden kautta hallinnaksi” (Helén 2010, 38). Hyvinvointiaan ajattelevan ihmisen toivotaan sekä tavoittelevan hyvinvointivaikutuksia, että toteuttavan kulttuurisia oikeuksiaan. Tällöin yksilön hyvinvointi kumuloituu vapaan tahdon kautta myös yhteiskunnan hyväksi.

Uusliberaalista ajattelusta ponnistava ja markkinat huomioiva hyvinvointipainotteinen kulttuuripolitiikka sekä kulttuurigerontologinen yksilön sosiaalista ja kulttuurista identiteettiä korostava lähestymistapa yhdistyvät ikääntyneiden kulttuuripalveluiden määrittelyissä: kulttuuri muodostuu erilaisten hyvinvointiperusteisten kokemusten kautta osaksi yksilöllistä arkea samalla kun ikääntyneellä ihmisellä nähdään olevan oikeus kulttuurikokemuksiin osana omaa elämää ja identiteettiä iän tuomista rajoitteista huolimatta.

Luovatko rakenteelliset uudistukset kulttuurihyvinvointialalla taiteilijoille uusia työmarkkinoita?

Markkinoiden tarjonta ja yksilölliset valinnat osana uusliberaalia kulutusideologiaa hyväksyttiin kulttuuripolitiikassakin julkisen kulttuuritarjonnan ja hyvinvointivaltio-ajattelun rinnalle 1990-luvun taitteesta lähtien (Kangas &

Pirnes 2015, 28). Ikääntyneiden kulttuuripalveluiden osalta markkinoistuminen on kuitenkin edennyt vuosikymmenten kuluessa hitaasti, sillä julkinen sektori on edelleen pääasiallinen ikääntyneiden kulttuuripalvelujen rahoittaja ja tuottaja. Hoivavaltio toteutuu hoivakunnan välityksellä (Kröger 2009, 122) edelleenkin, huolimatta pyrkimyksistä rakenteellisiin muutoksiin, kuten asiakkaan valinnanvapauden lisäämisestä hoito- ja hoivapalveluissa.

Taiteilijoiden työllistyminen ainoastaan taiteellisella työllä on perinteisesti ollut vaikeaa (Rensujeff 2015), joten uudet taidetta ja hyvinvointia yhdistävät osaamisalueet ovatkin näyttäytyneet taiteen ammattilaisille kiinnostavana työmarkkinana (Ansio, Houni & Piispa 2018). Lisääntyvä ikääntyneiden määrä, keskustelut yksilöllistyvistä palvelutarpeista sekä hallituksen suositukset lisätä rahoitusta kulttuurisiin hyvinvointipalveluihin ovat tekijöitä, jotka ovat ylläpitäneet ja lisänneet taiteen kentän kiinnostusta hyvinvointialaan. Monivuotinen maakunta- ja sote-uudistusprosessi osaltaan ylläpiti tätä kiinnostusta, joka ei ole vielä kukaan laantunut.

Taiteen edistämiskeskus, sen osittain rahoittama Taikusydän-toiminta¹ sekä *Arts Equal* -tutkimushanke² ovat vaikuttaneet julkisrahoitteisesti tuotettujen kulttuurihyvinvointipalvelujen näkyvyyteen ja kehittymiseen viime vuosina. Toiminnalla ja hankkeilla on pyritty kasvattamaan taiteen ja kulttuurin kysyntää osana hyvinvointia ja näin edistetty taiteen ja kulttuurin työpaikkojen syntymistä myös ikääntyneiden kulttuuripalvelujen kentälle. Edistämistyön diskurssissa voidaan tunnistaa tavoite kaupallisten markkinoiden syntymisestä, mutta kysymyksessä on ennemminkin julkisen sektorin sisällä oleva näennäismarkkina kuin oikea markkina-asetelma. Näennäismarkkina on aitojen markkinoiden ja julkisen sek-

¹ Taiteen ja hyvinvoinnin valtakunnallinen yhteyspiste.

² Arts Equal tutkii kuinka taide julkisena palveluna voisi lisätä yhteiskunnallista tasa-arvoa ja hyvinvointia.

torin välimuoto, jota julkinen sektori ylläpitää. Julkisen sektorin tehtävänä on ainakin osittain ohjata ja rahoittaa palveluita näennäismarkkinoilla, mutta tavoitteena on myös tuoda yksityisen sektorin käytänteitä julkiselle sektorille palveluiden tehostamiseksi ja parantamiseksi. (Kähkönen 2007, 4–6.)

Aiempi tutkimus

Ikääntyneiden kulttuuripalveluita kuvaavaa käsitteistöä on tutkittu niukalti. Huomio on kiinnittynyt yksittäisten käsitteiden käyttöön ja niiden konteksteihin. Yksittäisistä käsitteistä on tutkittu esimerkiksi akateemisesti tuttua sosiokulttuurista innostamista (ks. esim. Kurki 2000; Riekkinen-Tuovinen 2018). Uudemmissa tulokkaista tarkemmin on purettu kulttuurisen vanhustyön käsitteeseen (ks. esim. Huhtinen-Hildén 2013, Huhtinen-Hildén, Puustelli-Pitkänen, Strandman & Ala-Nikkola 2017; Leppisaari 2013). Perinteisen viriketoiminnan etymologia on osoittautunut haasteelliseksi, sillä siitä on hyvin vähän tutkimuskirjallisuutta käsitteen yleisyyteen nähden. Viriketoiminnan sisällöt viittaavat kuitenkin nykymuotoista toimintaterapiaa edeltäneeseen käsitöiden ja askartelujen teettämisen perinteeseen, jonka hyötynä nähtiin esimerkiksi mielihyvän kokemukset sekä huomion kiinnittyminen pois vammasta tai sairaudesta (ks. Hautala 2005, 39–53; ks. myös Arponen 1992, 220–221).

Ikääntyneiden kulttuuripalveluiden rakenteita ei Suomessa juurikaan ole tutkittu. Eri-laisia selvityksiä (ks. esim. Jumppanen & Suutari 2013; Rosenlöf 2014) on käytettävissä, mutta monipuolisemman kuvan hahmottaminen vaatii lisätutkimusta. Ikääntyneiden kulttuuripalvelut näyttäytyvät tutkimuksissa usein osana laajempaa tai toisin nimettyä tutkimuskokonaisuutta kuten vapaa-aikaa (ks. esim. Pynnönen 2011) tai kompleksista kulttuurihyvinvointia, josta tutkimusta on tuotettu runsaasti (ks. esim. tutkimuskatsaukset Lai-

tin 2017; Lehikoinen & Vanhanen 2017; Nummelin 2011).

Tämän tutkimuksen tuloksena syntyneen jäsennyksen osa-alueita on tunnistettu ja käsitelty aiemmissa ikääntyneiden kulttuuripalveluita koskevissa tutkimuksissa. Taiteen ja kulttuurin vaikutuksia ikääntyneiden hyvinvointiin ja terveyteen on tutkittu monipuolisesti (ks. esim. Cutler 2009; Organ 2013; Vella-Burrows 2016; Malmivirta 2017). Eräs tunnetuimpia kansainvälisiä tutkimuksia on ollut Cohenin johtama (Cohen ym. 2006) kolmevuotinen tutkimus taideosallistumisen vaikutuksista 80-vuotiaiden hyvinvointiin. Pohjoismaissa Konlaan (ks. esim. Konlaan, Bygren & Johansson 2000) on tutkinut kuoleisuuden ja kulttuuriin osallistumisen yhteyttä. Myös Suomessa hyvinvointipainotteista tutkimusta taiteen vaikutuksista ikääntyneiden terveyteen ja elämänlaatuun on tehty runsaasti (ks. esim. Hyyppä 2011; Särkämö ym. 2014; Colliander 2017).

Osassa tutkimuksia sivutaan myös rakenteellisia tekijöitä ja näkökulmia, kuten kulttuurisuunnitelmia (Koponen, Honkasalo & Rautava 2018) ja ammatillisuutta sekä sen rakentumista kulttuurisessa vanhustyössä (ks. esim. Huhtinen-Hildén 2014; Huhtinen-Hildén ym. 2017). Assi Liikasen (2013) väitöskirjaa itäsuomalaisien hoitoyksiköiden kulttuuritoiminnasta voidaan pitää eräänä avaintutkimuksena suomalaisessa tutkimuskentässä ikääntyneiden kulttuuripalvelujen osalta.

Edellä kuvattujen tutkimusalueiden väliin jää useita aukkoja; tässä tutkimuksessa keskitytään ikääntyneiden kulttuuripalveluita tuottavien rakenteiden tuottamiin merkityksiin. Tutkimukseni on kulttuurigerontologisesti painottunut yhteiskunta- ja kulttuuripoliittinen tutkimus. Mielenkiinto on kahden ministeriön poliittis-hallinnollisessa kielessä, josta tutkitaan ja jäsennetään ikääntyneiden kulttuuripalveluiden merkityssisältöjä. Artikkelissa kysytään millaisia käyttöalueita ja ominaispiirteitä ministeriöiden asiakirjat liittävät ikääntyneiden kulttuuripalveluiden merkityksille.

Aineisto ja menetelmät

Tutkimuksen aineisto muodostuu Opetus- ja kulttuuriministeriön sekä Sosiaali- ja terveysministeriön asiakirjoista vuosilta 2010–2017. Kuntien palveluita ohjataan sekä lainsäädännöllä, että ministeriöiden resurssi, tulos- ja informaatio-ohjauksella, mistä syystä tässä tutkimuksessa keskitytään edellä mainittujen ministeriöiden asiakirjoihin. Dokumentit on haettu Valtioneuvoston VALTO-tietokannasta kulttuuriin, taiteeseen, hoito- ja hoivatyöhön sekä ikääntymiseen liittyvillä asiasanoilla.

Opetus- ja kulttuuriministeriön asiakirjojen määrä on kahdeksan, Sosiaali- ja terveysministeriön asiakirjoja on puolestaan kymmenen. (Liite 1. aineistoluettelo) Asiakirjat ovat strategioita, selontekoja, raportteja, katsauksia, selvityksiä ja ehdotuksia sekä lainsäädäntöä. Noin puolet aineistomaininnoista keskittyy kahteen asiakirjaan: Opetus- ja kulttuuriministeriön ”Taiteesta ja kulttuurista hyvinvointia. Ehdotus toimintaohjelmaksi.” sekä Sosiaali- ja terveysministeriön: ”Taiteesta ja kulttuurista hyvinvointia -toimintaohjelman loppuraportti.” Asiakirjojen erilaisilla tekstityypeillä tai tavoitteilla ei ollut vaikutusta tuloksiin, sillä jäsenitys ja analyysi tehtiin rajattujen tekstimainintojen pohjalta. Asiakirjoja, jotka käsitelisivät ainoastaan ikääntyneiden kulttuuripalveluja, ei aineistohaussa löytynyt, vaan tutkimuskohde sisältyy aina johonkin laajempaan kokonaisuuteen, josta se on paikannettu.

Tutkimuksen metodina oli aineiston kolmivaiheinen induktiivinen sisällönanalyysi (Tuomi & Sarajarvi 2017, 122). Ensimmäisessä vaiheessa molempien ministeriöiden aineistoihin tehtiin sanahaut 19 eri sanalla. Esimerkkejä keskeisistä asiasanoista ovat: kulttuuri, taide, vanhustyö, ikääntyminen, hoito, hoiva, taidelähtöinen ja viriketoiminta. Sanahauilla paikallistettiin tekstikatkelmat, joista tuli olla luettavissa a) kulttuurin ja taiteen, b) hoidon ja hoidon sekä c) ikääntymisen yhteys. Yhteyden tuli olla riittävän selkeästi ilmaistu, mutta varsinkin

sosiaali- ja terveysministeriön aineistossa merkityksen joutui tunnistamaan usein piilevänä.

Toisessa vaiheessa tekstikatkelmista muodostettiin pelkistys ja kolmannessa vaiheessa pelkistykset ryhmiteltiin ensin ominaispiirteiksi (16 luokkaa), jotka tiivistettiin neljään luokkaan käyttöalueiksi (A–D). (Taulukko 1.)

Yläkäsitteeksi valittiin mahdollisimman neutraali ”ikäntyneiden kulttuuripalvelut”, jonka alle kasautui kymmenittäin erilaisia ilmaisuja, joiden käyttötapojen välillä ei ollut havaittavaa logiikkaa. Ilkka Niiniluoto (2002, 122) kuvaa käsitteiden jäsentynyttä kokonaisuutta käsitejärjestelmäksi, jossa käsitteiden välillä voi olla erilaisia suhteita. Tässä tutkimuksessa jäsenettiin käsitteistä koostumussuhteinen käsitejärjestelmä, jossa kokonaisuuden ja sen osien välille ei voida määrittää yhtenäisiä kriteereitä hierarkiasuhteen tavoin (Sanastokeskus, T. 1988, 30–31). Tuloksena syntynyt jäsenitys sisältää esimerkiksi abstraktiotasoiltaan toisistaan poikkeavia ominaispiirreluokkia, joilla ei ole loogista hierarkiaa.

Tulokset

Ministeriöiden näkemys ikääntyneiden kulttuuripalveluista on samansuuntainen mutta ei yhtenevä

Molempien ministeriöiden asiakirja-aineistojen luokittelut ensin ominaispiirteisiin ja edelleen käyttöalueisiin ovat lähellä toisiaan ja jäsenitys tuotti hyvin samankaltaisen tuloksen. Mainintojen määriin perustuva sisäinen järjestys kummankin ministeriön aineistossa on kuitenkin erilainen. ”Yksilölliset tarpeet” sekä ”Osallisuus ja osallistuminen” nousivat kärkeen Sosiaali- ja terveysministeriön aineistossa. Opetus- ja kulttuuriministeriö puolestaan painotti taidetta ja kulttuuria ”Osana hoitoa ja hoivaa” sekä ”Yhteiskunnallista merkitystä”. Näitä painotuseroja tarkasteltaessa voidaan karkeasti todeta, että Sosiaali- ja terveysminis-

Taulukko 1. Analyttinen luokittelu ikääntyneiden kulttuuripalveluita kuvaavasta käsitteistöstä

Käyttöalueet	Ominaispiirteet
A) Rakenteellisuuteen ja suunnitelmallisuuteen pyrkivä käyttöalue	1. Rakenteet
	2. Yhteistyön muodot
	3. Hanketoiminta
	4. Järjestöt ja vapaaehtoiset
	5. Taide ja ympäristö (vain S*)
	6. T & k osana hoitoa ja hoivaa
B) Ihmis- ja asiakaskeskeinen käyttöalue	7. Yksilöllisten tarpeiden huomioiminen
	8. Ikäihminen subjektina/toimijana (vain S)
	9. Osallisuus ja osallistuminen (vain S)
	10. Ennaltaehkäisevyys
C) Asiantuntijuuden käyttöalue	11. Asiantuntijuus
	12. Ammattilaisten työllistyminen (vain O**)
	13. Henkilöstön koulutus
	14. T & k menetelmänä/työmuotona/ tarjontana
D) Yhteiskunnallinen käyttöalue	15. Arvopohja
	16. Yhteiskunnallinen merkitys

(*Vain Sosiaali- ja terveysministeriön aineistossa) (**Vain Opetus- ja kulttuuriministeriön aineistossa)

teriön fokuksessa on useammin yksilö, subjekti ja toimijuus, kun puolestaan Opetus- ja kulttuuriministeriö tarkastelee ikääntyneiden kulttuuripalveluita yhteiskunnallisten rakenteiden kautta.

Ikääntyneiden kulttuuripalveluita kuvaavan käsitteistön käyttöalueet (A–D) on nimetty yllä olevaan taulukkoon ja taulukossa olevassa järjestyksessä. Ominaispiirteet muodostavat käyttöalueen eritellymmän sisällön. Seuraavaksi analysoin käyttöalueiden sisällöt alla olevassa järjestyksessä.

Rakenteellisuuteen ja suunnitelmallisuuteen pyrkivä käyttöalue A

Rakenteellisuuteen ja suunnitelmallisuuteen pyrkivän käyttöalueen aineistomaininnat kertovat tavoitteesta ohjata palveluita osaksi kiinteitä rakenteita pois hanke pohjaisuudesta, vaikkakin hankkeiden nähtiin myös uudistavan palveluita. Kulttuuripalveluiden sekä sosiaali-

ja terveyspalveluiden hankeyhteistyö on jo josakin määrin luonut uusia pysyvämpiä rakenteita, kuten yhteisiä vakansseja eri sektoreiden välille. Korostamalla suunnitelmallisuutta halutaan palveluille myös turvata riittävät resurssit.

Kulttuurin hyvinvointia edistävälle toiminnalle (vanhustenhuolto) tulee luoda hallinnonalojen välisesti riittävät resurssit ja edellytykset turvaava toimintamalli. [OKM 2014b]

Vaikka ikääntyneiden kulttuuripalveluiden perusta rakentuu julkisella sektorilla kulttuuri- ja sosiaali- ja terveyspalveluiden yhteistyölle, rakenteen ei nähdä muodostuvan vain kuntien omista toiminnoista. Aineistossa korostetaan yhteistoimintaa eri palveluntuottajien välillä, mikä on julkisen sektorin uusliberaaliin uuteen hallinto- ja hallintatapaan liittyvä piirre.

Aidon osallisuuden turvaaminen merkitsee yhteistä tekemistä kunnan sisällä – kulttuu-

ri-, liikunta-, opetus- ja teknisen toimen kesken – sekä yhdessä järjestöjen, yritysten ja seurakuntien kanssa. On jatkuvasti kehitettävää areenoita, joissa eri toimijat ja eri ikäpolvet kohtaavat toisensa ja oppivat toinen toisiltaan. Yhteisen tekemisen kautta voidaan löytää jo olemassa olevat mahdollisuudet ja kehittää uusia. [STM 2013a]

Kolmas ja neljäs sektori sekä yritykset ja yhteisöt kuten seurakunnat nähdään paitsi tuotannossa yhteisiä palveluita myös rakentamassa erilaisia vuorovaikutussuhteita hyvinvoinnin edistämiseksi.

Kun ikääntyneiden kulttuuripalveluita tuotetaan yhteistyössä eri toimijoiden kesken, nousee esiin kysymys, toimitaanko kulttuuripalveluiden vaiko sosiaali- ja terveyspalveluiden reivillä? Aineiston perusteella vastaus on selkeä: taide ja kulttuuri osana ikääntyneiden kulttuuripalveluita muuntuu hoitotyön osaksi ja näin alisteiseksi sosiaali- ja terveyspalveluiden rakenteelle.

Tällöin taideterapia tai sosiokulttuurinen taidetoiminta on osa hoitotyötä tai kuntoutusta siten, että se on myös kirjattuna osaksi hoito- ja palvelusuunnitelmaa ja päiväjärjestystä. [OKM 2010a]

Hoitotyön osana taide ja kulttuuri eivät tässä aineistossa ensisijaisesti näy taiteen itseisarvoisuuden näkökulmasta, joka on pitkän tradition omaavaa taide- ja kulttuurialan perusargumentaatiota kulttuuripalveluille ja niiden rahoitukselle. Vaikka aineistossa toistuukin instrumentaalinen kulttuurikäsitelmä, jossa terveysvaikutukset ovat hyvinvoinnin kulmakivi, sulauttaa diskurssi instrumentaalista ja itseisarvoista kulttuurikäsitelmää toisiinsa.

Yhteisiä rajapintoja taiteen ja kulttuurin eri alojen ja yhteiskuntapolitiikan eri sektoreiden kanssa ovat esimerkiksi taiteen ja kulttuurin hyvinvointivaikutukset... Yhteiskuntapolitiikassa ei vielä tunnusteta tai-

teen ja kulttuurin kokonaisvaikuttavuutta... Ristiriidan sijaan ne kuitenkin edellyttävät toisensa ja niiden välillä on jatkuva vuorovaikutus. [OKM 2010b]

Kun arvioidaan, että aineistossa mainittua kokonaisvaikuttavuutta ei vielä tunnusteta, voidaan implisiittisesti tulkita, että myös toimeentulon mahdollisuuksia on löydettävissä enenevässä määrin, mikäli käsitys taiteen ja kulttuurin hyödyistä ihmisten hyvinvointiin vahvistuu.

Ihmis- ja asiakaskeskeinen käyttöalue B

Ihmis- ja asiakaskeskeisen käyttöalueen muodostumisessa on selkein ero ministeriöiden välillä: Sosiaali- ja terveysministeriön aineisto tuottaa suurimman osan maininnoista. Asiakkaan näkökulma, ihmisen yksilölliset kulttuuriset tarpeet hoidon ja hoivan osana sekä ikääntyneen ihmisen tunnistaminen subjektina on sosiaali- ja terveysministeriön aineiston sisältämä perusargumentaatiota. Keskiössä on hoitoa, hoivaa tai muuta palvelua tarvitseva yksilö, jota myös puhutellaan subjektina:

Hänen hoitonsa on järjestettävä ja häntä on kohdeltava siten, ettei hänen ihmisarvoaan loukata sekä että hänen vakaumustaan ja hänen yksityisyyttään kunnioitetaan. Lisäksi potilaan äidinkieli, hänen yksilölliset tarpeensa ja kulttuurinsa on mahdollisuuksien mukaan otettava hänen hoidossaan ja kohtelussaan huomioon. [STM 2014]

Aineistossa toistuva perustelu ikääntyneiden kulttuuripalveluille on kulttuuristen oikeuksien turvaaminen, jonka toteutumista seurataan henkilökohtaisten hoito- ja palvelusuunnitelmien avulla. Koulutusta kulttuuriseen kirjaamiseen on lisätty esimerkiksi osana AILI-verkoston³ toimintaa.

³ Kulttuurisen seniori- ja vanhustyön valtakunnallinen verkosto.

Turussa vanhuksen kulttuuriset tottumukset ja odotukset kirjataan yksilölliseen hoito- ja palvelusuunnitelmaan. [STM 2015]

Taiteen ja kulttuurin kiinnittyminen yksilöllisiin palvelusuunnitelmiin ilmentää vuosikymmenten aikana tapahtunutta muutosta, jossa näkökulma hyvinvointiin on painottunut yksilön hyvinvoinniksi ja asiakkuudeksi (Alasuutari 2017, 150–151). Järjestämällä yksilöt tarpeiden palvelusuunnitelmiin, tarpeita pystytään hallinnoimaan ja valvomaan. Tämä on edellytys tietopohjan luomiselle palvelujen tarpeesta. Erityisesti tilanteessa, jossa ikääntynyt henkilö ei enää itse kykene ilmaisemaan haluuaan tai tarpeitaan, palvelusuunnitelmien ja kirjaamisen katsotaan olevan osa hänen kulttuuristen oikeuksiensa turvaamista.

Yksilöä ei kuitenkaan nähdä vain hoidettavana, vaan myös subjektin aktiivinen toimijuus tunnustetaan aineistossa. Kuntien vanhuspoliittisia strategioita tutkittaessa onkin havaittu, että nykyisen uusliberaalin hyvinvointipolitiikan mukaisesti ikääntynyt ihminen pyritään esittämään entistä vahvemmin myös aktiivisena kansalaisena (Ahosola & Henriksson 2016).

He vaikuttavat äänestäjinä, isovanhempina, kuluttajina liikunnan harrastajina sekä kulttuurin tekijöinä ja harrastajina. Lisäksi ikäihmiset ovat vahvasti mukana järjestöjen toiminnassa. [STM 2013a]

Ihmis- ja asiakaskeskeiseen käyttöalueeseen sisältyykin aineistossa sekä aktiivista kansalaisuuden toteuttamista, että käsitystä taiteen ja kulttuurin terveyttä edistävästä ja sairauksia ennaltaehkäisevistä vaikutuksista:

Kognitiivista ja sosiaalista toimintaa sisältävä säännöllinen ja runsas virkistys-, vapaa-aika- ja kulttuuritoiminta ennaltaehkäisee ja pienentää dementoitumisriskiä. [OKM 2010a]

Taide ja kulttuuri esitetään toistuvasti lääkkeenkaltaisena apuna esimerkiksi yksinäisyyteen, kipuun tai nimettyyn sairauteen. Lääkkeenkaltaiset vaikutukset korostuvat mitä täsmällisemmin jonkin taidetoiminnan voidaan tutkitusti nähdä vaikuttavan nimettyyn sairauteen, kuten esimerkiksi dementiaan tai Parkinsonin tautiin (ks. esim. Shanahan ym. 2015). Täsmälliseen tutkimustietoon viittaaminen onkin yleistynyt julkishallinnossa 2010-luvulla perusteltaessa taiteen ja kulttuurin hyvinvointivaikutuksia, mikä näkyy myös aineistossa. Yleistymiseen on vaikuttanut esimerkiksi hallitusohjelmien muodostamisessa syntynyt tarve saada tutkittua tietoa relevanttien asioiden esiin nostamiseksi. (Junnila 2012, 124–125.)

Aktiivinen kansalaisuus näyttäytyy aineistossa toimijuuden, osallistumisen ja osallisuuden kautta. Uusliberaali pohjoismaainen hyvinvointiyhteiskunnallinen tulkinta yksilöstä pitääkin sisällään myös kansalaisuuden eetoksen (McGuigan 2004, 59–60). Iän myötä osallistuminen ja osallisuus vaikeutuvat ikääntymisen tuomien erilaisten rajoitteiden lisääntymisestä. Ikääntyneiden kohdalla fyysisten esteiden poistaminen ja liikkumisen helppous nousevatkin aineistossa usein osallistumista ja edelleen osallisuutta edistäviksi tekijöiksi. Taiteen ja kulttuurin osallisuutta tulkitaan myös yhteisöllisyyttä sekä henkistä yhteenkuuluvuutta edistävänä luovana toimintana ja sisältöihin vaikuttamisena.

Osallisuus ja osallistuminen ovat kulttuuriseen hyvinvointiin liittyviä keskeisiä käsitteitä, joita Opetus ja kulttuuriministeriön kulttuuripolitiikan strategia 2025 ja uudistettu laki kuntien kulttuuritoiminnasta korostavat. Tämän vuoksi onkin mielenkiintoista havaita, että Opetus- ja kulttuuriministeriön aineistot eivät juurikaan kiinnitä huomiota yksilön toimijuuteen tai osallisuuteen ikääntyneiden kulttuuripalveluiden määrittelyjen yhteydessä.

Asiantuntijuuden käyttöalue C

Asiantuntijuuden käyttöalueella sosiaali- ja terveyssektori näyttäytyy aineiston perusteella kiinnostavana työmarkkina taiteen ja kulttuurin ammattilaisille, joita on viime vuosina koulutettu erilaisissa hankkeissa toimimaan sosiaali- ja terveydenhoidon piirissä.

Samaan aikaan taide- ja kulttuurialan uusina työllistymismahdollisuuksina näyttäytyvät soveltaavan taiteen mahdollisuudet erityisesti sosiaali- ja terveysalalla. [OKM 2014a]

Taiteilijoiden työllistyminen on lähes aina osatavoitteena, kun taidetta ja kulttuuria integroidaan eri tavoin osaksi yhteiskunnan palvelurakenteita. Yhtenä syynä tähän on koulutusjärjestelmän krooninen ylituotanto taiteen ammattilaisista suhteessa taiteen alan työpaikkoihin, vaikkakin koulutusta on supistettu viime vuosina. Aineistossa perustellaan sosiaali- ja terveydenhuollon uudenlaisia asiantuntijuuden tarpeita.

Kulttuuritoiminta ja taidelähtöiset menetelmät sekä niiden vaikutusten arviointi olisi saatava myös osaksi fyysistä, henkistä ja sosiaalista kuntoutusta. Taide- ja kulttuurilähtöisten menetelmien asiantuntijoita tulisi palkata erityistyöntekijöiksi sosiaali- ja terveydenhuoltoon. [OKM 2010a]

Kulttuurialan ja sosiaali- ja terveysalan yhteistyön tuloksellisuus kumuloituikin yhteen asiantuntijuutta korostavassa hyvinvointityössä. Tätä hyvinvointityötä kuvataan aineistossa myös tuotteena, jolle tulevaisuudessa saattaa olla kysyntää hyvinvointipalveluiden markkinoilla:

Erityisesti hyvin toimeentulevien ryhmissä palveluodotukset yksilöllistyvät. Hyvinvoinnin parantamiseen tähtäävien taide- ja kulttuuripalvelujen ja -tuotteiden kysyntä lisääntyy – eniten ikääntyvien väestöryhmissä. Toisaalta näissä ryhmissä kulutus-, palvelu-

luodutus- ja elämäntyylikäyttäytyminen myös monipuolistuu, kuten aiemmin nuoremmissa ikäryhmissä. [OKM 2017]

Yksilön toimijuutta korostava aktiivinen ikäänntyminen ja siihen liittyvä kuluttajuus ovat osa hoidon ja hoivan uusliberalisaatiota (Hoppania 2017), joka omalta osaltaan pitää esillä hyvinvointimarkkinoiden potentiaalia. Tällä hetkellä kaupallisia palveluita ei suuressa määrin ole, sillä julkinen rahoitus hanketoimintoinen on hoitanut pääosan kuluista. Tämä odotushorisontti markkinoiden toteutumisesta on kuitenkin havaittu ikääntyneiden kulttuuripalveluiden tuottamisen yhteydessä jo viime vuosikymmenellä (Halonen 2004, 52–53). Usein vaikuttaa kuitenkin siltä, että markkinoiden ja näennäismarkkinoiden käsitteet sekoittuvat keskusteluissa toisiinsa ja tämän seurauksena oikeiden markkinoiden potentiaalia yliarvioidaan.

Kulttuurihyvinvointiala tarjoaa monipuolisesti mahdollisuuksia yhdistää taide ja kulttuuri osaksi terveyttä ja hyvinvointia. Aineistosta muodostuneet ominaispiirteet ”asiantuntijuus” ja ”taide ja kulttuuri menetelmänä/työmuotona/tarjontana” nostavat ikääntyneiden kulttuuripalveluiden ammatillisuuden kehittymiseen kaksi näkökulmaa: a) rakenteellisen, jossa painottuu hallinto ja suunnittelu sekä kulttuuri- ja sosiaalipalveluiden rakenteellinen yhdistely sekä b) osaaminen, jossa painottuu taiteellisen ja hoidollisen työn sisällöllisen yhdistämisen taito.

Aiemmissä tutkimuksissa onkin havaittu hyvinvointiin liittyvien ammattien monialaisuudesta. Uuden ammatillisuuden muodostumista taiteen ja hoivan konteksteissa on tutkittu mielenkiintoisesti useista näkökulmista pohtien, onko kysymyksessä moniammattilaisuus tai sitä lähellä oleva hybriditaiteilijan käsite, jossa hyödynnetään useaa eri ammattitaitoa, myös ei-taiteellista osaamista (Ansio, Houni & Piispa 2018). Prosesseista on myös käytetty ilmaisuja ”ammattien laaja-alaisuus” ja ”moninaistuminen”, joilla kuvataan tehtäväsi-

sältöjen, työn organisoitumisen sekä työsuhteessa olon muutoksia (Onnismaa 2018, 133). Taidelähtöisen toiminnan on myös nähty myös synnyttävän hybridejä ympäristöjä (Bhabha 2012, 1–11), jolloin fokuksessa eivät ole taiteilijan ammatilliset ominaisuudet vaan taiteen ja muiden alojen rajapinnat. Edellä tutkitut näkökulmat tukevat aineistosta nousevaa käsitystä, jossa ikääntyneiden kulttuuripalveluiden yhteyteen on kehittymässä uusi ja tunnistettava asiantuntijuus.

Taikusydämen toimesta toteutettiin 2018 koulutuskatsaus (Lilja-Viherlampi 2018), jossa kartoitettiin kulttuurihyvinvointialan moninaisia koulutusrakenteita. Hanke pohjaisen koulutuksen lisäksi taidemenetelmien koulutusta on ollut jossakin määrin myös vakiintuneiden koulutusalojen sisällä. Tutkimukseni aineisto esimerkkien perusteella koulutus voi olla menetelmämoduuleita koulutussisällöissä tai taiteen ammattilaisen täydennyskoulutusta muistisairaiden kohtaamisessa. Uusina painoituksina ovat menetelmäpohjaisten taitojen kehittämisen lisäksi myös hallintoon ja kehittämiseen tähtäävät koulutukset, joihin sisältyy myös tutkimuksen soveltamista (Lilja-Viherlampi 2018). Uusilla avauksilla on mahdollista luoda ammatillisuuden ja asiantuntijuuden alueita, jotka vastaavat tarpeeseen työllistää korkeasti koulutettuja taiteilijoita.

Toisiin kaupunkeihin on sosiaali- ja terveyspalveluihin palkattu kulttuuripalveluiden koordinaattoreita. Heidän nimikkeenään voi olla esimerkiksi virike- tai kulttuuritoiminnan koordinaattori tai -ohjaaja. Kaupungeissa toimii myös, hallintorakenteesta riippuen, erilisiä poikkihallinnollisia työryhmiä, jotka yhdessä kehittävät ja suunnittelevat ikäihmisten kulttuuritoimintaa. [STM 2015]

Perinteisen kuntasektorin lisäksi myös valtionhallintoon maakuntatasoisen on perustettu uusia työtehtäviä edistämään kulttuurihyvinvointia. Maakuntaliittojen rooli yksittäistä

kuntaa suurempana toimijana onkin vahvistunut kulttuurihyvinvointityössä.

Osaamistason nostaminen ikääntyneiden kulttuuripalveluiden tuottamisessa koetaan kiinnostavana myös vakituisen henkilökunnan ammattitaidon kehittämisen sekä työhyvinvoinnin näkökulmasta (Huhtinen-Hildén ym. 2017, 76–82). Kouluttautumista vaativat uusiutuvat työympäristöt kuten toiminnallistunut prosenttiperiaatteen käyttö, sekä kehittyvä digitaalinen toimintaympäristö.

Yhteiskunnallinen käyttöalue D

Yhteiskunnallinen käyttöalue jakautuu tässä tutkimuksessa arvoihin sekä yhteiskunnalliseen merkitykseen. Arvopohjaulottuvuus ja yhteiskunnallinen merkitys ilmentävät ikääntyneiden kulttuuripalveluiden määrittelyjen abstrakteinta tasoa. Tämän tutkimuksen aineisto, ikääntyneiden kulttuuripalvelujen olemassaolo julkisissa asiakirjoissa, konkretisoi yhden yhteiskunnallisen käyttöalueen ulottuvuuden: ikääntyneiden kulttuuripalvelut ovat olemassa ja luettavissa asiakirjoista politiikkana, jota voi jäsentää, tutkia ja teoretisoida.

Arvopohjaulottuvuus löytyy aineistosta mainintoina käsityksissä hyvästä elämästä: *Vanhustenhoidossa on kyse elämänarvoista par excellence – ja hyvästä elämästä, jonka toteuttaminen on yhteiskunnan velvollisuus [STM 2015]* sekä ihmiskäsityksestä, kulttuurin merkityksen ymmärtämisestä, toiseen ihmiseen samaistumisesta ja kulttuurisista oikeuksista. Kulttuuriset oikeudet nousevat aineistossa esiin toistuvasti.

Kun tuotetaan taiteen ja kulttuurin sovelluksia näillä toiminnan alueilla, (hoito- ja hoitotyö, vanhustenhuolto) edistetään kulttuuristen oikeuksien toteutumista... [OKM 2011]

Kulttuuriset oikeudet sisältävät viittauksen YK:n ihmisoikeuksien julistukseen, jossa jokaiselle turvataan oikeus sivistykseen ja taiteeseen yksilön perusoikeutena YK:n ihmisoikeuksien

julistuksen artiklan 27 mukaisesti. Nämä viittaukset kiinnittävät ikääntyneiden kulttuuripalvelut osaksi kansainvälistä tai ainakin eurooppalaista hyvinvoinnin traditiota.

Yhteiskunnallinen merkitys näyttäytyy aineistossa välillisten hyötyjen, kuten markkinoiden, työllisyyden ja yleisesti kulttuurimyönteisen yhteiskunnan kehittymisen kautta. Talouteen liittyvä puhe on havaittavissa aineistossa usein vasta näiden heijastumana.

Taidetaustaisen osaamisen hyödyntäminen muilla sektoreilla, kuten sosiaali- ja terveydenhuollossa ja koulutuksessa lisää vaihdantaa sekä kehittää tulevaisuuden kulttuuri-intensiivistä yhteiskuntaa, tuotantoja, markkinoita ja työllisyyttä. [OKM 2011]

Taide ja kulttuuri näyttävät aineistossa yksilön perustarpeena ja oikeutena muistuttaen retoriikaltaan 1960-luvun lopulta alkanutta kehitystä, jolloin kulttuuripolitiikka alkoi muodostua osaksi yhteiskuntapolitiikkaa sekä hyvinvointivaltiota (Kangas & Pirnes 2015, 24–30). Oikeudet ja tasa-arvo nousivat tuolloin määrittelemään hyvinvointipolitiikkaa (Helén & Jauho 2003, 28). Myös tämän tutkimuksen aineisto toistaa näitä käsitteitä, mutta painotus on vaihtunut yhteiskunnallisesta yksilölliseen. Yhteiskunnalliset hyödyt nähdään kumuloituvan yksilön hyvinvointiin liittyvien yksilökemusten ja arjen valintojen kautta. Tasa-arvo näyttää jokaisen, myös ikääntyneen, oikeutena tehdä yksilöllisiä valintoja.

Ikääntyneiden kulttuuripalvelut identifioituvat aineistossa osaksi toimivaa yhteiskuntaa hyvinvoinnin käsitteen kautta. Hyvinvoinnin käsitteen alla ikääntyneiden kulttuuripalveluille annetut merkitykset pilkkoutuvat pienemmiksi osatekijöiksi, kuten toimintakyvyn ylläpitäjäksi:

Erityisen merkittäviä vaikutukset voivat olla ikääntyvän väestön toimintakyvyn ylläpidon sekä nuorten yhteiskuntaan ja työelämään

kiinnittymisen sekä syrjäytymisen ehkäisyn kannalta. [OKM 2011]

Taide ja kulttuuri osana toimintakykyisten ikääntyneiden elämää on ollut ja on osa normaalia jatkumoa työiän jälkeen. Taiteen ja kulttuurin toistuva instrumentalisoituminen aineistossa terveyden osatekijäksi tuo kuitenkin esiin tauti – lääke ulottuvuuden, jota lukuisat viittaukset terveysvaikutteisiin tutkimuksiin tahattomastikin vahvistavat. Taiteen ja kulttuurin lääkkeenkaltainen merkitys ikääntyneiden kulttuuripalveluissa näyttää olevan aineiston perusteella 2010-luvun trendi.

Kulttuurigerontologisessa lähestymistavassa taide ja kulttuuri ovat monipuolistaneet käsityksiä ikääntymisestä, johon väistämättä kuuluu myös heikkeneminen ja sen myötä tulevat erilaiset sosiaaliset rajoitteet. Kulttuurigerontologiseen tutkimukseen kuuluvat myös taiteen ja kulttuurin hyvinvointivaikutusten tutkiminen, mutta laajempaan suuntaukseen sen voidaan nähdä täyttävän tilan, joka on aiemmin puuttunut ikääntymisen sosiologiasta. (Twigg & Martin 2015.) Suomessa ikääntymisen ja vanhuspalveluitten ympärillä käytävä keskustelu, ja jopa kriisi hoitotyössä (ks. esim. Kröger, Van Aerschot & Mathew Puthenparambil 2018), on tuottanut tilanteen, jossa positiivisille vanhuuteen liittyville ulostuloille on hyvin tilaa.

Yhteiskunnallinen merkitys liittyy aineiston perusteella tietoisuuteen kulttuurin myönteisistä vaikutuksista ikäihmisten hyvinvoinnissa. Vanhustyön arvioidaankin olevan alue, joka on tuloksekkain hyvinvointityössä:

Toimintaohjelmakauden aikana tietoisuus taiteen ja kulttuurin myönteisistä vaikutuksista ihmisen hyvinvointiin on lisääntynyt ja kulttuurilähtöisten menetelmien käyttö yleistynyt. Suurimmat edistysaskeleet on saavutettu vanhustyössä. [STM 2015]

Edistysaskeleiden voidaan nähdä kertovan kehitysvaiheesta, joka esimerkiksi lastenkulttuurissa otettiin jo 1980–90-luvuilla luomalla taiteen perusopetusjärjestelmä ja vakiinnuttamalla lastenkulttuurikeskusten verkosto 2000-luvun alkupuolella. Vastaava Kulttuurisen vanhustyön verkosto on ollut toiminnassa hanke-rahoituksella vasta vuodesta 2016 alkaen.

Pohdinta

Tämän tutkimuksen tulokset muodostavat uudenlaisen jäsenyyksen ikääntyneiden kulttuuripalveluista. Tutkimuksessa muodostetut käyttöalueet ikääntyneiden kulttuuripalveluille ovat hyvinvointipoliittikkojen luomia alustoja, joilla palvelut ovat kehittyneet 2010-luvulla. Opetus- ja kulttuuriministeriön sekä Sosiaali- ja terveysministeriön tuottamat merkitykset ikääntyneiden kulttuuripalveluille ovat samankaltaiset, mutta eivät kuitenkaan yhteneväiset, sillä ne painottavat käyttöalueita eri tavoin. Keskeisin ero on ihmis- ja asiakaskeskeisyydessä, jota Sosiaali- ja terveysministeriö painottaa Opetus- ja kulttuuriministeriötä enemmän. Opetus- ja kulttuuriministeriö puolestaan tarkastelee tutkimuskohdetta rakenteiden, asian- tuntuuden ja taiteen kentän työllisyysvaikutusten kautta. Taulukossa kaksi esitetään tiivistys käyttöalueiden keskeisistä sisällöistä.

Taiteen ja kulttuurin merkitys osana sosiaali- ja terveydenhuoltoa on kiistatta noussut 2010-luvulla, vaikka kehitystä onkin mahdollista arvioida absoluuttisella asteikolla. Taulukon jäsenyys lisää tietopohjaa ikääntyneiden kulttuuripalveluihin liitetystä merkityksistä ja esittää perusteluja sille, miksi palvelut ovat vahvistuneet. Kytkeytyminen hyvinvoinnin käsitteeseen on keskeistä, sillä se toistuu ikääntyneille suunnatun taiteen ja kulttuurin yhteydessä. Tuloksissa onkin havaittavissa transformatio, jossa taide ja kulttuuri muuntuvat hyvinvointina osaksi sosiaali- ja terveydenhuollon rakenteita. Taiteen ja kulttuurin ollessa osa tutkimustuloksien perusteltua hyvinvointia ja mitattavaa terveyttä niiden kyky kiinnittyä

pysyviin rakenteisiin vahvistuu. Hankkeiden kyllästävä kulttuurihyvinvointiala hakeekin vakiintuneempaa toimintaympäristöä, jossa uuden ammatillisuuden kehittyminen osaksi ikääntyneiden kulttuuripalveluita olisi mahdollista.

Jim McGuigan (2016, 170) on esittänyt, että kulttuuripoliittisessa retoriikassa on valalla uusliberaali talouspuhe, jota vain höystetään pelkistetyin sosiaalisin väittämin. Tämän politiikan ylrakenteissa liikkuvan puheen alta on löydettävissä enemmän tai vähemmän piilotettuja agendoja, joilla ei ole enää varsinaisesti tekemistä kulttuurin itsensä kanssa. Ikääntyneiden kulttuuripalvelut ovat mitä suurimmassa määrin kyseisen retoriikan sisällä ja osana hyvinvointidiskurssia. Onko ikääntyneiden kulttuuripalveluiden merkityksistä havaittavissa piilo- tai vaihtoehtoisia agendoja epäjälommille (kulttuuri)poliittisille pyrkimyksille?

Vastauksena voidaan todeta, että tehdystä jäsenyyksestä ja käyttöalueiden sisällöistä on mahdollista havaita erilaisia päämääriä ja painotuksia. Yhdeksi keskeiseksi kysymykseksi nousee se, kuinka paljon ikääntyneiden kulttuuripalvelut ovat kehittyneet tavoitteesta löytää uusia työmarkkinoita taide- ja kulttuurialalle ja kuinka paljon tavoitteesta taata ikääntyneiden kulttuurisia oikeuksia? Taiteen ja kulttuurin linkittyminen hyvinvoinnin kautta terveyteen on vahva taloudellinen ankkurointi julkisesti rahoitettuihin sosiaali- ja terveyspalveluihin. Tämä linkitys on taiteilijoiden toimeentulon kannalta rationaalista, sillä taiteelliseen osaamiseen perustuvat kulttuurituotteiden kaupalliset markkinat ovat marginaaliset ja muodostavat usein parhaimmillaankin vain osan taiteilijan toimeentulosta. (Rensujeff 2015.) Myös taiteen sairauksia ennaltaehkäisevä ja paranemista edistävä vaikutus sekä näkemys taiteesta arvona ikääntyneiden elämässä ovat eri tavoin perusteltuja. Painotettaessa yksilön oikeutta taiteeseen ja kulttuuriin voi arvon pohjan sijaan korostua itsestään huolehtimisen vaade, joka täyttymättä jäädessään nähdään syynä epämielekkääseen elämään.

Taulukko 2. ikääntyneiden kulttuuripalveluiden käyttöalueiden keskeiset sisällöt

Käyttöalue	Käyttöalueen sisältö
A) Rakenteellisuuteen ja suunnitelmallisuuteen pyrkivä käyttöalue	<ol style="list-style-type: none"> 1. Ikääntyneiden henkilöiden kulttuuristen oikeuksien turvaaminen. 2. Ikääntyneiden kulttuuripalvelut muodostuvat sosiaali- ja terveyspalveluiden yhteistyöstä, mutta kolmas ja neljäs sektori ovat myös tasaveroisina mukana. 3. Ikääntyneiden kulttuuripalvelut tunnistetaan osaksi hoitoa ja hoivaa ja integroidaan osaksi hoito- ja hoivatyön palveluvalikkoon → muuntuvat osaksi hoidon ja hoivan rakenteita. 4. Taidetta ja kulttuuripalveluita perusteleva argumentaatio muuttuu hoidon ja hoivan rakenteissa.
B) Ihmis- ja asiakaskeskeinen käyttöalue	<ol style="list-style-type: none"> 1. Kulttuuriset tarpeet osana ikääntyneen ihmisen perustarpeita. 1. Ikääntyneiden osallisuuden edistäminen fyysisen esteettömyyden ja taidetoiminnan yhteisöllisyyden avulla. 2. Taiteen ja kulttuurin sairauksia ja yksinäisyyttä ennaltaehkäisevä merkitys. 3. Tietoon perustuvat asiakkaiden tarpeiden mukaiset hoito- ja palvelusuunnitelmat painottuvat.
C) Asiantuntijuuden käyttöalue	<ol style="list-style-type: none"> 1. Taide ja kulttuuri osana sosiaali- ja terveydenhuoltoa näyttäytyy uutena työmarkkinana taiteilijoille. 2. Uuden ammattialueen muotoutuminen taiteen ja hoivan yhteyteen. (rakenne) 3. Uuden ammatillisuuden muodostuminen taidelähtöiseen toimintaan. (osaaminen) 4. Koulutuksen korostuminen osana uuden ammatillisuuden muotoutumista.
D) Yhteiskunnallinen käyttöalue	<ol style="list-style-type: none"> 1. Taide ja kulttuuri näyttäytyvät arvona vanhusten hyvässä elämässä. 2. Ikääntyneiden kulttuuripalvelujen välilliset hyödyt yhteiskunnalle. 3. Yhteys hyvinvointiin vahvistaa ikääntyneille suunnattujen kulttuuripalvelujen asemaa.

Ikääntyneiden kulttuuripalveluissa on kysymys kehittyvästä ilmiöstä: ne ovat uuden kynnyksellä, mutta kuitenkin osa pitkää kulttuurisen hyvinvoinnin traditiota. Palveluiden kehittämisessä on tunnistettavissa liminaalisuutta, kun vanhat rakenteet ovat purkauksessa, mutta uudet eivät vielä täysin hahmotu (Onnismaa 2018). Tämän tutkimuksen jäsenyys on uusi hahmotustapa liminaalivaiheessa, jossa ikääntyneiden kulttuuripalvelut ovat kaivanneet uudelleenmäärittelyjä. Poliittisena narratiivina jäsenyys toteuttaa Simo Häyrysen

(2018) havaintoa, jossa narratiivit eivät kehityessään hylkää edellisiä vaiheitaan, vaan niitä käytetään ja järjestetään uusien päämäärien tarpeisiin.

Ikääntyneiden kulttuuripalvelut eivät tyhenny yhteen staattiseen käsitteeseen, vaan tutkimus tuotti monipuolisesti ja eritasoisesti ymmärrystä käsitteen sisällöistä. Ikääntyneiden kulttuuripalvelut ei ole tarkkarajainen vaan pikemminkin dynaaminen käsite, joka muotoutuu kontekstin ja kuvattavan kohteen mukaisesti. On kuitenkin muistettava, että tämän

tutkimuksen jäsenitys on ministeriöiden kautta suodattanut näkemys, joka painottuu kahteen painoarvoltaan muita merkittävämpään asiakirjaan. Asiakirjoja löytyi tutkimusaineistoksi valitulla menetelmällä vain kahdeksantoista, mutta aineistosta pystyttiin induktiivisella sisällönanalyysillä muodostamaan jäsenitys, jonka osa-alueita on tunnistettu aiemmissä tutkimuksissa.

Lainaan lopuksi Päivi Aholan (2018) näkemyksen, joka on myös perustelu tutkimukseni aineistovalinnalle.

Tulevaa tapaa toimia rakennetaan hyvin pitkälti kielellisin valinnoin, eikä ole samantekevää mitä vanhustyötä ohjataan teksteihin kirjoitetaan ja miten, ja mitä jätetään pois.

Yhteydenotto

Mari Aholainen, FM, tohtorikoulutettava
Yhteiskuntatieteiden ja filosofian laitos
(kulttuuripolitiikka)
Jyväskylän yliopisto
mari.p.s.aholainen@student.jyu.fi

Lähteet

- Aaltio, E. (2013). *Hyvinvoinnin uusi järjestys*. Helsinki: Gaudeamus.
- Ahosola, P. & Henriksson, L. (2016). Ihana itsenäisen vanhuus! Kuntien vanhuspoliittisten strategioiden toiveuni. Kunnallistieteiden yhdistys 2016. *Kunnallistieteellinen aikakauskirja*, 44 (2), 45–63.
- Ahosola, P. (2018). Vanhuspolitiikan uusfamilismi ja omaiset hoivan tarvitsijat. *Gerontologia*, 32(4), 279–283.
- Alasuutari, P. (2017). *Tasavalta: Sodan jälkeisen Suomen kaudet ja trendit* (2. uudistettu laitos). Tampere: Vastapaino.
- Ansio, H., Houni, P. & Piispa, M. (2018). ”Ei ole keksitty sitä ammattinimikettä, mikä olisin” Sosiaalisesti sitoutuneen taiteen tekijät ja hybridinen työ. *Yhteiskuntapolitiikka*, 83(1), 5–17.
- Arponen, O. (1992). Viriketoiminnan merkitys ja keinot. Teoksessa Hervonen, A. (1992). *Mitä kotihoidon jälkeen: Dementian hoitovaihtoehdot*. Tampere: Tampereen Dementiayhdistys, 220–248.
- Bardy, M., Haapalainen, R. & Korhonen, P. (toim.) (2007). *Taide keskellä elämää*. Helsinki: Like.
- Bhabha, H. K. (2012). *The location of culture*. Oxon, New York: Routledge.
- Von Branderburg, C. (2008). Kulttuurin ja hyvinvoinnin välisistä yhteyksistä: Näköaloja taiteen soveltavaan käyttöön. Opetusministeriön julkaisu ja 2008:12. Haettu 12.11.2018 osoitteesta: <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-485-516-7>.
- Cohen, G. D., Perlstein, S., Chapline, J., Kelly, J., Firth, K. M. & Simmens, S. (2006). The impact of professionally conducted cultural programs on the physical health, mental health, and social functioning of older adults. *The Gerontologist*, 46(6), 726–734.
- Colliander, M. (2017). Kulttuuri ja taide hoivailaitoksessa: Laitosarjen ja kulttuuritoiminnan ideaalien kohtaamisia. *Sosiologia*, 54(3), 305–321.
- Cutler, D. (2009). *Ageing Artfully: Older people and professional participatory arts in the UK*. London: Baring Foundation.
- Gilleard, C. & Higgs, P. (2015). The cultural turn in gerontology. Teoksessa Twigg, J. & Martin, W. (toim.) *Routledge handbook of cultural gerontology*. Oxon, New York: Routledge, 29–36.
- Halonen, K. (2004). Huomisen rientoja tuottamassa: Tapahtumatuottajien ammatin kehitystrendejä tuottajia kouluttavien ammattikorkeakoulujen näkökulmasta. *Cuporen julkaisuja* 5. Helsinki: Kulttuuripoliittisen tutkimuksen edistämissektori.
- Harisalo, R. & Miettinen, E. (2004). *Hyvinvointivaltio: Houkutteleva lupaus vai karvas pettymys*. Tampere: Tampere University Press.
- Harisalo, R. (2010). Uusliberalismi – tiensä päässä vai alussa? *Kriisistä kriisiin*, 25. *Liiketaloudellinen aikakauskirja*, 25–30.
- Hautala, T. (2005). Toiminnallinen hoito Suomessa 1900–1950. Teoksessa Joutsivuo, T. (toim.) *Mistä toi on tullut?* Helsinki: Edita, 35–38.
- Helén, I. (2010). Hyvinvointi, vapaus ja elämän politiikka: foucaultlainen hallinnan analytiikka. Teoksessa Kaisto, J. & Pyykkönen, M. (toim.) *Hallintavalta. Sosiaalisen, politiikan ja talouden kysymyksiä*. Helsinki: Gaudeamus, 27–48.
- Helén, I. & Jauho, M. (2003). *Kansalaisuus ja kansanterveys*. Helsinki: Gaudeamus.

- Hoppania, H. K. (2017). Käsitepolitiikkaa: kamppailu hoivasta. *Politiikka*, 59(1), 6–18.
- Huhtinen-Hildén, L. (2013). Kulttuurinen vanhustyö – hyvistä käytänteistä toimintakulttuurin muutokseen. Teoksessa Huhtinen-Hildén, L. & Vilkkuna, A.-M. (toim.): *Kulttuurinen vanhustyö – taide kumppanina läpi elämän*. Metropolia Ammattikorkeakoulu, Kulttuuri ja luova ala, 8–16.
- Huhtinen-Hildén, L. (2014). Perspectives on professional use of arts and arts-based methods in elderly care. *Arts & Health* 6(3), 223–234.
- Huhtinen-Hildén, L., Puustelli-Pitkänen, A., Strandman, P. & Ala-Nikkola, E. (2017). *Kohti luovaa arkea: kulttuurinen vanhustyö asiakaslähtöisyyden edistäjänä*. Metropolia Ammattikorkeakoulun julkaisusarja. Helsinki: Metropolia Ammattikorkeakoulu.
- Hyyppä, M. T. (2011). Elinvoimaa yhteisöstä. *Tieteessä tapahtuu*, 29(8), 15–18.
- Häyrynen, S. (2013). A centralised market orientation: the implicit determinants of Finnish cultural policy in 1990–2010. *International Journal of Cultural Policy*, 19(5), 623–640.
- Häyrynen, S. (2018). Renegotiating Cultural Welfare: The Adoption of Neoliberal Trends in Finnish Cultural Policy and How It Fits the Nordic Model of a Welfare State. Teoksessa Alexander V. D., Hägg S., Häyrynen S. & Sevänen E. (toim.) *Art and the Challenge of Markets Volume 1*. Cham: Palgrave Macmillan, 155–181.
- Jumppanen, A. & Suutari, T. (2013). Hyvinvointia kulttuurista – esimerkkejä kulttuuritoimijoiden sekä sosiaali- ja terveyssektorin yhteistyöstä Etelä-Pohjanmaalla. Helsingin Yliopisto Ruralia instituutti. Haettu 28.2.2019 osoitteesta: <http://hdl.handle.net/10138/228156>.
- Junnila, M. (2012). Tutkimustiedon kysynnän ja tarjonnan kohtaaminen. Teoksessa Hänninen S. & Junnila M. (toim.) *Vaikuttavatko politiikkatoimet. Sosiaali- ja terveydenhuolto vaikuttavuusarvioinnin kohteena*. Helsinki: Terveyden ja hyvinvoinnin laitos, 124–132.
- Kangas A. & Pirnes E. (2015). Kulttuuripoliittinen päätöksenteko, lainsäädäntö, hallinto ja rahoitus. Teoksessa Heiskanen, I., Kangas, A. & Mitchell, R. (toim.) *Taiteen ja kulttuurin kentät: Perusrakenteet, hallinta ja lainsäädäntö* (2. uudistettu laitos.). Helsinki: Tietosanomaa, 23–104.
- King, J. B., Jones, K. G., Goldberg, E., Rollins, M., MacNamee, K., Moffit, C., Naidu, S. R., Ferguson, M. A., Garcia-Leavitt, E., Amaro, J., Breitenbach, K. R., Watson, J. M., Gurgel, R. K., Anderson, J. S. & Foster, N. L. (2019). Increased Functional Connectivity After Listening to Favored Music in Adults With Alzheimer Dementia. *The Journal of prevention of Alzheimer's disease*, 6(1), 56–62.
- Konlaan, B. B., Bygren, L. O., & Johansson, S. E. (2000). Visiting the cinema, concerts, museums or art exhibitions as determinant of survival: a Swedish fourteen-year cohort follow-up. *Scandinavian Journal of Public Health*, 28(3), 174–178.
- Koponen, T., Honkasalo, M. L. & Rautava, P. (2018). Cultural plan model: integrating cultural and creative activities into care units for the elderly. *Arts & Health*, 10(1), 65–71.
- Koskinen, S. (2016). 75 vuotta sosiaaligerontologiaa. *Gerontologia*, 30(4), 167–173.
- Kröger, T. (2009). Hoivapolitiikan rajanvetoja. Teoksessa Anttonen, A., Valokivi, H. & Zechner, M. (toim.) *Hoiva – Tutkimus, politiikka ja arki*. Tampere: Vastapaino, 99–125.
- Kröger, T., Van Aerschot, L. & Mathew Puthenparambil, J. (2018). *Hoivatyo muutoksessa: suomalaisen vanhustyö pohjoismaisessa vertailussa*. YFI julkaisuja 6. Jyväskylän yliopisto. Haettu 5.1.2019 osoitteesta: <http://urn.fi/URN:ISBN:978-951-39-7372-8>
- Kunnallisalan kehittämissäätiö (2018). Kansalaiset yksilö itse vastuussa omasta hyvinvoinnistaan. Haettu 12.6.2018 osoitteesta: https://kaks.fi/wp-content/uploads/2018/02/tiedote_kansalaiset-yksilo-itse-vastuussa-omasta-hyvinvoinnistaan.pdf.
- Kurki, L. (2000). *Sosiokulttuurinen innostaminen: muutoksen pedagogiikka*. Tampere: Vastapaino.
- Kähkönen, L. (2007). *Neljä näkökulmaa kuntasektorin palvelujen kilpailuttamiseen*. Pellervon taloudellisen tutkimuslaitoksen työpapereita n:o 98. Helsinki: Pellervon taloudellinen tutkimuslaitos.
- Laitinen, L. (2017). *Vaikuttavaa. Taiteen hyvinvointivaikutusten tarkastelua*. Turku: Turun ammattikorkeakoulun tutkimuksia, 46. Haettu 27.2.2019 osoitteesta: <http://julkaisut.turkuamk.fi/isbn9789522166166.pdf>.
- Lehikoinen, K. & Vanhanen, E. (toim.) (2017). *Taide ja hyvinvointi: katsauksia kansainväliseen tutkimukseen*. Helsinki: Taideyliopisto.
- Lehtovirta, M. (2010). Ikääntyvät sukupolvet ja hyvinvointi. Teoksessa Varho, J. & Lehtovirta, M. (toim.) *Taidetta ikä kaikki – Selvitys ikäihmisten hoivayhteisöjen kulttuuritoiminnasta Helsingis-*

- sä. Helsinki: Helsingin Kulttuurikeskus, 21–30.
- Leppisaari, K. (toim.) (2013). *Tahtoa, toimintaa ja teoriaa. Kulttuurinen vanhustyö nyt ja tulevaisuudessa*. Helsinki: Osaattori ja Lasipalatsin Mediakeskus.
- Liikanen, H. L. (2003). *Taide kohtaa elämän. Arts in Hospital -hanke ja kulttuuritoiminta itäsuomalaisen hoitoyksiköiden arjessa ja juhlassa*. Helsinki: Suomen Mielenterveysseura.
- Liikanen, H. L. (2010). Taiteesta ja kulttuurista hyvinvointia – ehdotus toimintaohjelmaksi 2010–2014. Opetusministeriön julkaisuja 2010:1.
- Lilja-Viherlampi, L. M. (2018). Katsaus kulttuurihyvinvointialan koulutukseen. Taikusydän -yhdistyksen teospiste. Haettu 26.7.2019 osoitteesta: <https://taikusydän.turkuamk.fi/yleinen/katsaus-kulttuurihyvinvointialan-koulutukseen/>.
- Linnosmaa I. (2014). Vanhustenhuolto. Raportissa Seppälä T., Pekurinen M. (toim.) *Sosiaali- ja terveydenhuollon keskeiset rahavirrat*. Terveyden ja hyvinvoinnin laitos. Haettu 27.7.2019 osoitteesta: <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-302-236-2>.
- McGuigan, J. (2004). *Rethinking cultural policy*. Maidenhead: McGraw-Hill Education.
- McGuigan, J. (2016). *Neoliberal culture*. New York: Palgrave Macmillan.
- Malmivirta, H. (2017). Taide ja taidetoiminta ja niiden vaikutukset ikääntyneiden hyvinvointiin. Teoksessa Lehtikoinen K. & Vanhanen E. (toim.) *Taide ja hyvinvointi. Katsauksia kansainväliseen tutkimukseen*. Helsinki: Taideyliopisto, 47–58.
- Niemi, I. P., Rautiainen, A., Kannasoja, S., Haapakoski, K., Pellinen, J. & Mäntysaari, M. (2017). Hyvinvoinnin teorian ja hyvinvoinnin edistämisen ja poliittisessa päätöksenteossa. *Hallinnon tutkimus*, 36(3), 166–181.
- Niiniluoto, I. (2002). *Johdatus tieteenfilosofiaan. Käsitteen- ja teorianmuodostus*. Helsinki: Otava.
- Nummelin, S. (2011). Kulttuurin hyvinvointivaikutukset: onnea, elämyksiä, terveyttä. *Tutkimuskatsauksia*, 1. Turku: Turun kaupunki. Kaupunkitutkimus- ja tietoyksikkö.
- Nussbaum, M. & Sen, A. (toim.) (1993). *The Quality of Life*. Oxford University Press.
- Onnismäki, J. (2018). Outouden tuojat: taide- ja hyvinvointityön yhdistäminen. *Työelämän tutkimus – Arbetslivsforskning* 16(2), 133–144.
- Organ, K. (2013). *After You Are Two: Exemplary practice in participatory arts with older people*. London: Baring Foundation.
- Patomäki, H. (2007). *Uusliberalismi Suomessa: lyhyt historia ja tulevaisuuden vaihtoehdot*. Helsinki: WSOY.
- Pereira, A. P. S., Marinho, V., Gupta, D., Magalhães, F., Ayres, C., & Teixeira, S. (2018). Music Therapy and Dance as Gait Rehabilitation in Patients with Parkinson Disease: A Review of Evidence. *Journal of geriatric psychiatry and neurology*, 32(1), 49–56.
- Pirnes, E. & Tiihonen, A. (2010). Hyvinvointia liikunnasta ja kulttuurista. Käsitteiden, kokemusten ja vastuiden uusia tulkintoja. *Kasvatus & Aika*, 4(2), 203–235.
- Pynnönen, K. (2011). Aktiivinen ikääntyminen. Mitä suomalaiset tutkimukset ovat siitä sanoneet. Cuporen verkkojulkaisuja, 6. Haettu 30.8.2018 osoitteesta: <https://www.cupore.fi/images/tiedostot/2011/aktiivinenikaantyminen4.pdf>.
- Rensujeff, K. (2015). *Taiteilijan työ 2010 – Taiteilijakunnan rakenne, työ ja tulonmuodostus*. Toinen korjattu painos. Helsinki: Taiteen edistämiskeskus.
- Riekkinen-Tuovinen, S. M. (2018). Sosiokulttuurista vanhustyötä paikantamassa. *Gerontologia*, 32(3), 220–224.
- Rintala, T. (2003). *Vanhuskuvat ja vanhustenhuollon muotoutuminen 1850-luvulta 1990-luvulle*. Helsinki: Stakes.
- Rosenlöf, A.-M. (2014). *Rakenteita ratkomassa. Kulttuurisen seniori- ja vanhustyön käytäntöjä ja toimintamalleja*. Taiteen edistämiskeskus.
- Sanastokeskus, T. (1988). *Sanastotyön käsikirja. Soveltavan terminologian periaatteet ja työmenetelmät*. Jyväskylä: Gummerus.
- Shanahan, J., Morris, M. E., Bhriain, O. N., Saunders, J. & Clifford, A. M. (2015). Dance for people with Parkinson disease: what is the evidence telling us? *Archives of physical medicine and rehabilitation*, 96(1), 141–153.
- Suomen virallinen tilasto (SVT): Väestöennuste [verkkojulkaisu]. Haettu 11.7.2019 osoitteesta: ISSN=1798-5137. 2018, Liitetäulukko 1. Väestö ikäryhmittäin koko maa 1900–2070 (vuodet 2020–2070: ennuste) Korjattu 18.12.2018. Helsinki: Tilastokeskus.
- Särkämö, T., Tervaniemi, M., Laitinen, S., Numminen, A., Kurki, M., Johnson, J. K. & Rantanen, P. (2014). Cognitive, emotional, and social benefits of regular musical activities in early dementia: randomized controlled study. *The Gerontologist*, 54(4), 634–650.

- Tuomi, J. & Sarajärvi, A. (2017). *Laadullinen tutkimus ja sisällönanalyysi*. Helsinki: Tammi.
- Twigg, J. & Martin, W. (2015). The field of cultural gerontology. Teoksessa Twigg, J. & Martin, W. (toim.) *Routledge handbook of cultural gerontology*. Oxon, New York: Routledge, 1–15.
- Vakimo, S. (2003). Kulttuurista gerontologiassa: kulttuurigerontologisen identiteetin pohdintaa. *Gerontologia*, 17(4), 196–201.
- Vella-Burrows, T. (2016). The arts and older people: a global perspective. Teoksessa Clift, S. & Camic, P. M. (toim.) *Oxford Textbook of Creative Arts, Health, and Wellbeing: International perspectives on practice, policy and research*, 235–244.
- Weckroth, M. (2013). Onnellisuus, raha ja arvovapaa hyvinvointitutkimus? *Yhteiskuntapolitiikka*, 78(4), 437–446.

Aineisto

Liite 1.

VALTO –tietokanta 2010–2017	OKM	STM	Yhteensä
Asiakirjojen määrä	8	10	18
Sivumäärä	531	738	1269

Sosiaali- ja terveysministeriö

[STM 2012a] Sosiaali- ja terveydenhuollon kansallinen kehittämissuunnitelma. Kaste 2012–2015.

[STM 2012b] Ohjausryhmän muistio. Laki ikääntyneen väestön toimintakyvyn tukemisesta ja iäkkäiden sosiaali- ja terveyspalveluista.

[STM 2012c] Laki ikääntyneen väestön toimintakyvyn tulemisesta sekä iäkkäiden sosiaali- ja terveyspalveluista. (Vanhuspalvelulaki)

[STM 2013a] Laatusuositus hyvä ikääntymisen turvaamiseksi ja palvelujen parantamiseksi.

[STM 2013b] Terveys 2015 -kansanterveysohjelman väliarviointi.

[STM 2014] Etiikkaa elämämme porteilla – periaatteita, kannanottoja ja näkemyksiä Valtakunnallinen sosiaali- ja terveysalan eettinen neuvottelukunta 2010–2014. Etene.

[STM 2015] Taiteesta ja kulttuurista hyvinvointia. Toimintaohjelman 2010–2014 loppuraportti.

[STM 2016] arviointiraportti, ei mainintoja] Sosiaali- ja terveydenhuollon kansallinen kehittämissuunnitelma. Kaste 2012–2015. Ulkoinen arviointi – Loppuraportti.

[STM 2017a] Laatusuositus hyvän ikääntymisen turvaamiseksi ja palvelujen parantamiseksi 2017–2019.

[STM 2017b] Sosiaali- ja terveysministeriön toimintasuunnitelma 2016–2019. Toimenpiteet vuodelle 2017.

Opetus- ja kulttuuriministeriö

[OKM 2010a] Taiteesta ja kulttuurista hyvinvointia. Ehdotus toimintaohjelmaksi.

[OKM 2010b] Kulttuuri – tulevaisuuden voima: Toimikunnan ehdotus selonteoksi kulttuurin tulevaisuudesta.

[OKM 2010c] Luovan talouden ja kulttuurin alueelliset kehittämistoimenpiteet 2010–2020.

[OKM 2011] Valtioneuvoston selonteko kulttuurin tulevaisuudesta – Statsrådets redogörelse om kulturens framtid.

[OKM 2014a] Taiteen ja kulttuurin saavutettavuus. Loppuraportti.

[OKM 2014b] Osaamisella ja luovuudella hyvinvointia: Opetus- ja kulttuuriministeriön tulevaisuuskuksaus 2014.

[OKM 2015] Kulttuurin kehittäminen maaseudulla: Kulttuurihankkeet Manner-Suomen maaseudun kehittämissuunnitelmassa kaudella 2007–2013.

[OKM 2017] Opetus- ja kulttuuriministeriön kulttuuripolitiikan strategia.